

ARAPÇA KARAGÖZ OYUNLARINDA TÜRKÇENİN İZİ

Ragıp MUHAMMED*

Nazlı M. ÜMİT**

Özet

Yüzyıllara dayalı Türk-Arap kültürel etkileşiminin izleri çeşitli yazılı ve sözlü kültür unsurlarında gözlemlenebilir. Türk kukla tiyatrosunun bir türü olan ve UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras listesine kayıtlı bulunan Karagöz, bu etkileşimin önemli örneklerindedir. Osmanlının hâkim olduğu Arap coğrafyasında Karagöz gösterileri, toplumun vazgeçilmez bir parçası olmuştur. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupalı şarkiyatçıların dikkatini çekmesi ile beraber, geniş bir coğrafyada farklı dillerde icra edilen Karagöz oyunlarının ilk bilimsel derlemeleri yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar olan dönemde, Enno Littmann, Johann Gottfried Wetzstein, Wilhelm Hoenerbach ve Edmond Saussey gibi şarkiyatçılar tarafından derlenen Arapça Karagöz oyunları ele alınmıştır. Ağırlıklı olarak günlük konuşma diliyle icra edilen bu oyunlar, Arapça diyalektlerini yansıtan unsurlar açısından oldukça zengindirler. Buna ek olarak Arapça Karagöz oyunlarında kullanılan Türkçe kelime ve ifadeler de araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Arapça Karagöz oyun metinlerini derleyen şarkiyatçılara göre oyunlarındaki Türkçenin varlığının farklı nedenleri vardır. Karagöz'ün bir seyirlik sanat türü olarak Osmanlı İmparatorluğunun Arapça konuşulan bölgelerine ilk defa Türkler tarafından götürülmesi, bazı bölgelerde oyunların sadece Türkçe oynanmasına izin ve-

* Dr., ragipmuhammed@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5306-820X>.

** Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Sanat ve Kültür Yönetimi Bölümü, n.umit@iku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1318-1755>.

rilmesi, oyunlardaki bazı tiplerin Türkleri ve/veya Osmanlı yönetimini temsil etmesi bu nedenlerin başında gelir. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda toplamda on sekiz Arapça Karagöz oyun metni incelenmiş, metinlerde Türkçe ve Türkçe yoluyla Arapçaya giren sözcükler tespit edilmiştir. Söz konusu sözcüklerin geçtiği örneklerin Arapçası orijinal hâliyle verilmiş ve transkripsiyonu yapılmıştır. Daha sonra bütün örnekler Türkçeye tercüme edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Arapça, Karagöz, Kukla tiyatrosu, Suriye.

TRACES OF THE TURKISH LANGUAGE IN ARABIC KARAGÖZ PLAYS

Abstract

The traces of cultural interaction between Turks and Arabs can be observed in various written and oral cultural elements. Karagöz, a form of Turkish puppet theatre which is registered in the Intangible Cultural Heritage list of UNESCO, is one of the significant representatives of this interaction. In the Arabian geography dominated by the Ottomans, Karagöz shows became an indispensable part of the society. The first scholarly compilations of Karagöz plays performed in different languages in a wide geography began to be produced by European orientalists in the second half of the nineteenth century. In this study, Arabic Karagöz plays discovered and recorded between 1850s and 1950s by Enno Littmann, Johann Gottfried Wetzstein, Wilhelm Hoenerbach and Edmond Saussey are analysed. Arabic Karagöz plays which were mostly performed in the local vernacular languages, are very rich in elements from different Arabic dialects. On the other hand, the frequent use of Turkish words and expressions did not escape the attention of aforementioned orientalists. They suggested that there could be several reasons why Karagöz masters used Turkish in their performances. For instance, the first Karagöz shows were brought to Arabic speaking regions by Turks and/or Turkish speaking performers, and there were periods during which the authorities allowed only Turkish performance. What is more, there were several plays in which certain characters represent Turks and Ottoman authorities. This study examines eighteen Arabic Karagöz play texts and identifies Turkish words and phrases in addition to words that the Arabic language acquired through Turkish. The Arabic parts in which such words and phrases exist are given both in the original recorded and in the transcribed forms. In addition, all identified samples are translated into Turkish.

Keywords: Turkish, Arabic, Karagöz, Puppet theatre, Syria.

Araplar ile Türkler arasındaki yakın dil ve kültür temasları Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri ile başlamıştır. Dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonra Abbâsî halifeleri Orta Asya'dan Türkleri askere almışlardır. Bu askerler Arap coğrafyasında İhşîdiler, Selçuklar ve Memlûkler (Bahrî Memlûkler) gibi farklı devletler kurup hâkimiyet sağlamışlardır. Adı geçen devletlerin yöneticilerinin dili Türkçedir, halkın dili ise Arapçadır. Bu yüzden iki halkın arasında büyük bir dil ve kültür alışverişi olmuştur. Özellikle Arap dünyasında yüzyıllardır hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu döneminde bu etkileşim zirveye ulaşmıştır. Öyle ki bugüne değin gerek Arap kültürünün farklı alanlarında gerek Arap dilinde (özellikle konuşma dilinde) Türkçenin ve Türk kültürünün varlığı önemli bir ölçüde hissedilebilmektedir. Bu varlığın izini sürebileceğimiz önemli kültürel miras örneklerinden biri de Karagöz'dür.

Türk kukla tiyatrosunun bir biçimi olarak Karagöz sadece İstanbul ve Anadolu'da değil, Kahire'den Atina'ya, Şam'dan Bosna Hersek'e geniş bir coğrafyaya yayılmış ve kendisine seyirci bulduğu bölgelerdeki özgün kültürel ve toplumsal unsurları, halk edebiyatı ürünlerini, farklı dramatik yapıları ve mizah geleneğini içine katarak seyirlik sanatların ve eğlence kültürünün yüzyıllar boyunca vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Batılı seyyahların günlüklerinde ve diplomatların hatıralarında adına sıkça rastladığımız Karagöz üzerine ilk bilimsel çalışmalar ise on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmış, Karagöz'ü uluslararası akademik çevrelere tanıtan metinler de ilk kez bu dönemde Avrupalı şarkiyatçılar tarafından derlenmişlerdir (Ümit, 2020, s. 205-212). Türk-Osmanlı dramatik sanatlarının temellerinden sayılan (Radloff ve Kúnos, 1899, s. XXXLII), ancak şarkiyatçıların dikkatini geç çekmiş olan Karagöz'e kısa bir zaman aralığında artan ilginin farklı nedenleri vardır. On dokuzuncu yüzyılda Batılı araştırmacıların, Doğulu olarak nitelendirdikleri toplumları dil, din, etnik köken, ırk, gündelik yaşam, örf ve âdetler vb. doğrultusunda inceleme, sınıflandırma ve haritalandırma girişimleri göz önüne alındığında, Karagöz'ün ilk olarak, tiyatro ya da gösteri sanatları alanında değil folklor, antropoloji, etnografya, etnoloji ve halk edebiyatı araştırmaları çerçevesinde incelendiği görülür.

Karagöz'ün gerek Anadolu ve Akdeniz havzasının büyük kentlerinde ortak eğlence yaşamının bir parçası olması gerekse küçük yerleşim yerlerinde özgün bir kimlik kazanmış olması Batılı araştırmacılara geniş bir çalışma sahası sunar. İnceledikleri toplumun oyunlarda kullandıkları müzik aletleri, türküler, mâniler ve diğer sözlü kültür örnekleri; oyun metinlerinin dayandığı tarihsel ve toplumsal olaylar ile ilham aldıkları halk anlatıları; tasvirlerin (kuklaların) renkleri, kalıpları ve yapım malzemeleri; perdeye çıkan tiplerin giyim-kuşamı, kullanılan diyalektler; dil ve söz oyunları ve seyircinin tüm bunlara tepkisi, araştırmacılar için kıymetli malzemelerdir. Ayrıca, tiyatro tarih yazımını

uzun bir dönem etkisi altına almış şarkiyatçı yaklaşımın ürettiği Avrupamerkezci söylemlerinin aksine Karagöz ve diğer kukla tiyatrosu örnekleri özellikle on üçüncü yüzyıla tarihlendirilen ve Irak doğumlu İbn Daniyal'ın gölge tiyatrosu olarak değerlendirilen eserleri (Carlson ve Mahfouz, 2013, s. XX), kurguları, karakterleri, metinleri ve taklit unsurları ile, “Arapların doğasında olmadığı” (Landau, 1948, s. IX) iddia edilen dramının varlığının kanıtları olarak ele alınmış ve böylece Doğulu halkların, özellikle de Müslümanların da incelenmesi gereken bir “mimetik performans” geçmişlerinin olduğunu göstermiştir (Guo, 2012, s. 105).

Karagöz gibi seyirlik sanatlar, aile hayatının mahremiyetten ötürü çok kolay gözlemlenemediği ya da ortak kamusal mekân kullanımının sınırlı olduğu toplumlarda, özellikle Ramazan aylarında, seyircinin büyük-küçük ve hatta az sayıda da olsa kadın-erkek aynı mekân ve zamanda paylaşımında bulunmalarına olanak vermiştir. Doğu'ya, akademik araştırmaların haricinde asker, diplomat ya da istihbarat görevlisi gibi farklı kimliklerle ve mesleki deneyimlerle de gelen şarkiyatçıların Karagöz oyun metinlerini derlemek için başvurdukları yöntemlerde, teknolojik imkânlar, dil yetkinlikleri, kendilerini yönlendirecek meslektaşları, yerel halktan aldıkları yardım, kütüphane ve diğer kaynaklara erişimleri belirleyici olmuştur (Vrolijk, 2006, s. 369-378). Bazı araştırmacılar Karagöz oynatılan kahvehanelere giderek oyunları kayıt altına aldıklarını belirtirken, bazıları da Karagözcüler ile ayrıca görüşüp oyunları dikte etmelerini, eğer okuma yazmaları varsa yazmalarını talep etmişlerdir. Metinleri dinleyerek ve okuyarak çözümleyen araştırmacılar bunları transliterasyon veya transkripsiyon ile Latin harflerine aktarmış, fonetik açıdan değerlendirmiş, gerektiğinde de başka dillere çevirmişlerdir. Bazı durumlarda müstehcen buldukları kısımları sansürlediklerini, anlamadıkları deyimler ya da söz oyunlarının olduğunu da belirtmişlerdir (Quedenfeldt, 1889, s. 922).

Bu çalışma kapsamında incelenen en erken tarihli metin, 1849-1861 yılları arası Şam'da Prusya konsolosu olarak görev yapmış olan Johann Gottfried Wetzstein'in ölümünden sonra kendisinin arşivinden elde edilmiş ve yayına hazırlanmış olan *Die Liebenden von Amasia: Ein Damascener Schattenspiel*'dir. Wetzstein, Suriye'de bulunduğu dönemde geçiminin büyük bölümünü konsolos olarak görevinden ziyade akademik yayınlar, gazetelere yazıları ile Berlin, Leipzig ve Tübingen kütüphanelerine sattığı Arapça el yazmaları ile sağlamıştır (Huhn, 1989, s. 54, Beydilli, 1990, s. 211-215). *Die Liebenden von Amasia: Ein Damascener Schattenspiel*'in G. Jahn imzalı ön sözünde metnin kaynağının Wetzstein tarafından çalışılmış bir eski el yazması olduğu bilgisi verilir. Diplomatik kimliğinin ötesinde kendisini araştırmalara adanmış bir şarkiyatçı olarak tanımlanan Wetzstein, aylar boyunca Bedevilerle birlikte onların çadılarında kalmış, örf ve âdetlerini, şarkılarını ve türkülerini dikte

ettirmiş, gerektiğinde sözcük sözcük çevirmiştir. Ancak *Die Liebenden von Amasia* yani *Amasya Aşkıkları* oyununun, Wetzstein arşivindeki el yazması dışında başka bir kaynağının olup olmadığı bilinmemektedir. Wetzstein'in Suriye'de bulunduğu yıllar göz önüne alınca da metin en erken on dokuzuncu yüzyılın ortalarına tarihlendirilebilir.

Osmanlı Suriyesi yani günümüzde Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'e uzanan bölgede Karagöz oyunlarına diğer örnekler Enno Littmann'ın *Arabische Schattenspiele, Ein Arabisches Karagöz Spiel* ve *Eine neuarabische Posse aus Damascus*¹ başlıklı yayınlarında bulunur. Littmann, Cisir eş-Şuğur, Halep, Kudüs ve Yafa'da Karagöz oyunlarının oynatıldığını duymuştur ancak bizzat Karagöz oyunu izleme fırsatını Beyrut'ta bir kahvehanede bulmuştur. İzlediği Raşid isimli *karagozâtî* yani karagözcüden oyun metinleri ister. Littmann, Raşid'in kendisine getirdiği Karagöz metinlerini okumakta zorlandığını görür ve metinlerdeki el yazılarının da farklı kişilere ait olduğunu fark eder. Bu metinleri Raşid'in yazıp yazmadığından emin olamayınca da ondan zaten ezbere bildiği metinleri kendi ağzından aktarmasını ister. Littmann'ın gözlemlerine göre ağırlıklı olarak Müslüman nüfus tarafından bilinen Karagöz'ün Suriye'deki merkezî, şarki yaşamın en canlı biçimde yaşandığı Şam'dır. Bir Şamlı olan Raşid'in Arapçasında da Şam diyalektinin, Beyrut'ta uzun süre yaşamış olmasına rağmen, belirgin olduğunun notunu düşer (Littmann, 1900, s. 661-662). Şam kaynaklı bir diğer metin, Şam Fransız Enstitüsünde çalışmalar yürüttüğü dönemde Edmond Saussey tarafından derlenmiş olan *Hamam* faslıdır (Saussey, 1937-1938, s. 5). Bunun gibi çok sayıda metin derleyen ve yayımlamak için hazırlayan Saussey bu girişimini tamamlamamıştır. Bu metinlerden biri olan *Hamam*, ölümünden sonra Şam Fransız Enstitüsü tarafından Arapça aslı ve Fransızcaya çevirisi ile yayımlanır. *Les Mots Turcs Dans le Dialecte Arabe de Damas* (Şam Arap Diyalektinde Türkçe Sözcükler Üzerine) başlıklı bir çalışması da bulunan Saussey'in bu derlemesi söz konusu diyalektin mükemmel bir örneği olarak görülür (Gaufroy-Demombynes, 1937, s. 2).

On dokuzuncu yüzyıldan Arapça Karagöz oyunları, günümüzde Libya, Tunus, Cezayir, Fas ve Moritanya devletlerinin yer aldığı, Doğu İslam dünyası-

¹ Enno Littmann, "Eine neuarabische Posse aus Damascus", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Harrassowitz Verlag, Vol. 56, No. 1, 1902, s. 86-97. Bu metin bir Karagöz oyunu değildir. 'Paris Otelî' başlıklı ve canlı aktörlerle oynanan bir güldürü, fars örneğidir. Littmann ve Max Quedenfeldt, İstanbul ve İzmir'den hem Mağrip bölgesine hem de Suriye'ye o dönemlerde tiyatro kumpanyalarının gittiğini, 'Osmanlı Tiyatrosu' ya da 'Türk tiyatrosu' adı altınca orta oyunu tarzında Türkçe ve Arapça gösteriler, vodvil, pantomim, sirk sanatları vb. icra ettiklerini belirtirler. Buna ek olarak Beyrut gibi farklı bölgelerde gösteriler düzenleyen Şam merkezli kumpanyalar da vardır. Littmann'ın notlarına göre, kuklalarla değil aktörlerle oynanan fars benzeri güldürülerin, tıpkı Karagöz gibi Suriye'de oluşmuş bir geleneği vardır. Türkçe söz varlığının yanı sıra muhtemel Osmanlı - Türk ve Suriye tiyatrosu etkileşimi nedeni ile bu metin de çalışmamıza dâhil edilmiştir.

nın (Meşrik) sınırı kabul edilen Mısır'dan Atlantik Okyanusu'na kadar uzanan Kuzey Afrika bölgesi ve Güney Sahra'yı içine alan ve İslam kaynaklarında Mağrib olarak bilinen bölgede de kayıt altına alınmıştır (Harekât, 2003, s. 318). Bilinen en erken tarihli örnekler arasında Max Quedenfeldt'in derlemeleri önemli yer tutar. Das Ausland gazetesinde yayımladığı çalışmasında, meslektaşlarının Tunus'ta Ssi-Mohammed Bu-Dabûss'tan derleyip kendisine yazılı olarak gönderdikleri oyun metinlerinden parçaların Almanca çevirilerine yer vermiştir. Yine Mağrip'ten Arapça oyun metinleri derleyen bir diğer araştırmacı Wilhelm Hoenerbach'tır. *Das Nordafrikanische Schattentheater* adlı kitabında on adet fasıla yer verir. Hoenerbach, 1955 yılında Trablus Awqaf kütüphanesinde halk bilim araştırmaları yaptığı bir dönemde Karagöz ile ilgilenmeye başlamıştır. Kayıt altına aldığı tüm oyunlar, Karagöz'ün çokça rağbet gördüğü, bölgenin önemli ticaret merkezlerinden olan Süku't-Türk'te perde kuran Karagözcü Muhammed el-Wasti tarafından oynanmıştır.

Dil özellikleri açısından detaylı bir şekilde ele aldıkları Arapça Karagöz metinlerindeki Türkçenin varlığı, ağırlıklı olarak ilahiyat ve Doğu dilleri üzerine eğitim almış şarkiyatçıların da dikkatini çekmiştir. Arapça Karagöz oyunları, oynandıkları bölgede kullanılan Arapçanın özelliklerini taşır. Ancak Türkçe Karagöz oyunlarının ve Türk Karagözünün izleri gözden kaçmayacak kadar belirgindir. İngiliz şarkiyatçı Edward William Lane, 1830'larda Mısır'daki Karagöz oyunları ile ilgili "Karagöz adlı kukla gösterisini Mısır'a tanıtan Türklerdir ki onların dilinde oynanır. Gayet açık saçık olan bu oyunlar arada sırada Kahire'de yaşayan Türkleri eğlendirir ama Türkçe bilmeyenlerin pek ilgisini çekmez" der (Lane, 1836, s. 116). Quedenfeldt'e göre de Arapça oyunlarda sık sık Türkçe ifadelerin geçmesinin nedeni Mağrip'te sahnelenen ilk Karagöz oyunlarının Türkçe olmasıdır. Karagöz ya da diğer tiyatro türlerinin hangi dilde oynanacağını belirleyen her zaman sanatçıların tercihi ya da seyircinin konuştuğu dil olmamıştır. Örneğin Felix von Luschan, gösterilerin dilinin sahnelendikleri yerdeki halkın konuştuğu dilden farklı olması zorunluluğunu, o bölgedeki yönetici otoritelerin seyirci sayısını mümkün olduğu kadar az tutmak amacı ile getirdiklerinin notunu düşer. 1884'te Rodos'ta Arapça bir Karagöz oyununun seyirciler tarafından aralarında az sayıda Arap olduğu için anlaşılmadığına ve Beyrut'ta izlediği bir tiyatro oyununun da Arapça yerine Türkçe oynanması kuralının getirildiğine şahit olmuştur (Luschan, 1889, s. 1). Türkçe Karagöz oyunlarındaki tiplerle ortak özellikleri olan, uyarlanmış ya da özellikle Türkleri temsil eden özgün tipler ki baş kahraman Karagöz'ün de bir Türk olarak konumlandırıldığı örnekler vardır (Spies, 1928, s. 699-700), Arapça Karagöz oyunlarında Türkçenin kullanımını sıklaştırmıştır².

² Ayrıca bk. Sadgrove, P. C. (1996). *The Egyptian theatre in the nineteenth century*, Reading: Ithaca, 14-15; Guo, L. (2020) *Arabic shadow theatre 1300-1900: A handbook*, Boston: Brill, 197-239; Moreh, S. (1992). *Live theatre and dramatic literature in the medieval*

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, yukarıda adı geçen Avrupalı şarkiyatçıların gerek sözlü gerekse yazılı aktarım yolu ile ulaştıkları ve yayımladıkları Arapça Karagöz oyun metinlerinde geçen, Türkçe sözcük, deyim ve cümlelerin yanı sıra Türkçe yoluyla Arapçaya geçen sözcükleri tespit etmektir. Söz konusu sözcüklerin geçtiği örneklerin Arapçası orijinal hâliyle verilecek ve transkripsiyonu yapılacaktır. Daha sonra bütün örnekler Türkçeye tercüme edilecektir. Elde edilen sözcüklerin doğru bir şekilde anlamlandırılması için Arap diyalektlerinin üzerine hazırlanmış olan sözlük ve derleme gibi çeşitli çalışmalara başvurulacaktır. Alfabetik sıraya göre dizilen sözcüklerin bir kısmı farklı oyunlarda, bazen aynı şekilde bazen de farklı varyantlarla geçmektedir. Bu durumda bir sözcük iki örnekte ve eğer varsa iki varyantla gösterilecek, tespit edilen tüm sözcük, deyim ya da cümlenin hangi metinden alındığı ayrıca belirtilecektir.

İnceleme

- *ağā* : < Tr. *ağa* “bey, efendi, geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse” (Kun, 1973, s. 21).

هل رايات رمضان اغا *her-rayāt rayāt Ramaḍān aḡā* “Bu bayraklar Ramazan ağasının bayrakları mıdır?” (Wetzstein, 1906, s. 78). اغا شو سيره *aḡā, šu 's-sire* ? “ağa, mevzu nedir ?” (Littmann, 1901, s. 56).

- *ancāk* : < Tr. *ancak* “yalnızca, ancak, sadece, nerdeyse” (Dozy 1927, 1. cilt, s. 40).

نحن انجق محسوبيين على أجاريد مثل سعادتكم *nehne ancāk maḥsubin 'ale acāwid mitil sa 'ādetkom* “biz yalnızca sizin gibi saygıdeğer insanlara tabiyiz” (Wetzstein, 1906, s. 74).

- *bābā* : < Tr. *bābā* “baba, efendi, evin büyüğü” (Al-Asadi, 1988, 2. cilt, s. 20-21).

ولكن مين بدك بابا *wilkī min bīdikkū bābā* ? “efendim siz kimi istiyorsunuz” (Littmann, 1901, s. 52).

- *bābūr* : Ar. *bābūr* < Tr. *vapur* < Fr. *vapeur* “vapour” (Al-Asadi, 1988, 2. cilt, s. 51).

أنا مل قلبي من اكل الجبنه والزيتون في البابور *anā mel ḳlbi min ekl 'l-cibne u 'z-zeytun fi 'l-bābūr* “vapurda peynir ve zeytin yemekten bıktım” (Littmann, 1902, s. 92).

- *baklāwa* : < Tr. *baklava* “baklava, eşkenar dörtgen biçiminde olan bir çeşit tatlı” (Kun, 1973, s. 50).

Arabic world, New York: New York University Press, 126-127; Curt, P. (1911). Arabic drama, Encyclopaedia of religion and ethics, 4, 875.

بدي اقعء بين المءءءءمءن اءول ءنافة وبقلاوءء ءءى امبءم *bāddī ı'k'ud bēn il-miħtişmin, 'ākol knāfe u baġlāwa ħatta 'imbişim* “Doyabilmem için, saygın kimseler arasında oturup; künefe ve baklava yemek istiyorum” (Littmann, 1901, s. 54).

• *bambāt* : < Tr. *bomba* + Ar. çoġluk *āt* < Tr. *bomba* < İt. *bomba* “bombalar” (Dozy 1, 116).

ءءر بمبات ءءر ءءر ءءر *ħiṭṭiyli kaman 'aşır bambāt* “bana on bomba daha koy” (Saussey, 1937-1938, s. 8).

• *bāra* : < Tr. *para* < Far. *para* “değeri çok düşük bir para birimi, kuruşun kırkta biridir” (Kun, 1973, s. 32).

ءءر ءءر ءءر ءءر *mā biyāħud walā bāra lel'l-mariħ iṭib* “hasta iyileşene kadar herhangi bir para almaz” (Littmann, 1901, s. 26).

• *başırma* : < Tr. *pastırma* “pastırma” (Kun, 1973, s. 47).

ءءر ءءر ءءر ءءر *ma 'ī şıġfet başırma 'ammālī beşwihā 'ale kāmun nār* “bende bir parça pastırma var, onu ocakta pişiriyorum” (Littmann, 1900, s. 673).

• *bāşma* : < Tr. *basma* “basma kumaş, üzerinde farklı desenler basılmış olan kumaş” (Dozy, 1927, 1. cilt, s. 92).

ءءر ءءر ءءر ءءر *nebbi neşri-lhā gumāş u-bāşma* “ona kumaş ve basma kumaş almak istiyoruz” (Hoenerbach, 1959, s. 118).

• *bakalum* : < Tr. *bak-* + Emir 1. çoğul kişi “bakalım!”.

ءءر ءءر ءءر ءءر *bakalum (biyāħudō bidō u biħađđō u biħibṭō bil-'arđ)* “bir bakalım. Eliyle onu tutup savurur ve yere vurur” (Littmann, 1901, s. 28).

• *bāki* : < Tr. *peki* < *pek* + *iyi* “peki, pekâlâ” (Al-Asadi, 1988, 2. cilt, s. 224).

ءءر ءءر ءءر ءءر *bāki, ġaraṭna fi 'l-lēl kasarna 'l-'izāz; mnēn incib 'izāz 's-sē'a sitte fi 'l-lēl* “peki, geceleyn osurup camları kırdık; akşam saat altıda camı nereden getireceğiz” (Littmann, 1901, s. 30).

• *berekāt warsèn* : < Ar. *berekāt* + Tr. *versin* “bereket versin” (Ben Che-neb, 1922, s. 20).

ءءر ءءر ءءر ءءر *'eş min 'a 'ṭeṭni berekāt warsèn* “bana ne verirsen ver bereket versin” (Littmann, 1901, s. 18).

• *brō ħarif* : < Tr. *bre* < Yun. *viré* (Tietze, 2009, 1. cilt, s. 384) “ünlem, hey, ey, vay” + < Ar. *ħārif* “aşağı görülen, güvenilmeyen” (Tietze, 2009, 2. cilt, s. 298).

ءءر ءءر *brō ħarif* “bre herif” (Littmann, 1901, s. 56).

• *derveşe* : < Far. *dervîş* “dervişlik, derviş olma durumu, yoksul olma durumu” (Steingass, 1977, s. 516). Bu sözcük Arapçada ayrıca fiil olarak çemlenmektedir. Bu yüzden *derveşe* mastar anlamındadır.

• *derveşe* : < Far. *dervîş* “dervişlik, derviş olma durumu, yoksul olma durumu” (Steingass, 1977, s. 516). Bu sözcük Arapçada ayrıca fiil olarak çemlenmektedir. Bu yüzden *derveşe* mastar anlamındadır.

• *dest* : < Far. *destī* “testi, kulpu, geniş gövdeli, dar boğazlı kap” (Al-Asadi, 1988, 4. cilt, s. 50).

• *dest* : < Far. *destī* “testi, kulpu, geniş gövdeli, dar boğazlı kap” (Al-Asadi, 1988, 4. cilt, s. 50).

• *doğri / tuğri* : < Tr. *doğru* “doğru, düz, gerçek” (Dozy, 1927, 1. cilt, s. 446).

• *doğri / tuğri* : < Tr. *doğru* “doğru, düz, gerçek” (Dozy, 1927, 1. cilt, s. 446).

• *dulāb* : < Far. *dūlāb* “dönme dolap, su dolabı” (Dozy, 1927, 1. cilt, s. 477).
• *dulāb* : < Far. *dūlāb* “dönme dolap, su dolabı” (Dozy, 1927, 1. cilt, s. 477).

• *du ‘aciyye* : Ar. *du ‘a* + Tr. *ci* + Ar. çokluk eki *iyye* : duacılar, dua edenler.
• *du ‘aciyye* : Ar. *du ‘a* + Tr. *ci* + Ar. çokluk eki *iyye* : duacılar, dua edenler.

• *edebhāne* : < Far. *edebhāne* “hela, ayakyolu, abdesthane” (Prokosch, 1983, s. 37).

• *edebhāne* : < Far. *edebhāne* “hela, ayakyolu, abdesthane” (Prokosch, 1983, s. 37).

• *feşek* : < Tr. *fişek* “fişek, ufak mermiler, şenliklerde kullanılan yanıcı veya patlayıcı maddeler” (Dozy, 1927, 2. cilt, s. 269).

• *feşek* : < Tr. *fişek* “fişek, ufak mermiler, şenliklerde kullanılan yanıcı veya patlayıcı maddeler” (Dozy, 1927, 2. cilt, s. 269).

• *gidîş* : < Far. *ikdiş* < Tr. *igdiş* “iğdiş edilmiş, kısırlaştırılmış at” (Al-Asadi, 1988, 6. cilt, s. 438).

• *gidîş* : < Far. *ikdiş* < Tr. *igdiş* “iğdiş edilmiş, kısırlaştırılmış at” (Al-Asadi, 1988, 6. cilt, s. 438).

• *gel buraya !* : < Tr. *gel buraya* “buraya gel”.

• *gel buraya !* : < Tr. *gel buraya* “buraya gel”.

• *hā kuşum hā kuşum* : < Tr. *hā* “istek uyandırmak için kullanılan bir söz, hadi” + Tr. *kuşum* “kuşum”.

• *hā kuşum hā kuşum* : < Tr. *hā* “istek uyandırmak için kullanılan bir söz, hadi” + Tr. *kuşum* “kuşum”.

• *hammāmcī* : < Ar. *hammām* + Tr. *cī* “hamamcı, hamamda çalışan kimse” (Ben Cheneb, 1922, s. 37).

حمامجي hammāmcī ! “ey hamamcı!” (Saussey, 1937-1938, s. 13).

• *hānōm* : < Tr. *hanım* “hanımefendi, prenses, soylu kadın” (Al-Asadi, 1988, 3. cilt, s. 302).

هات الخانم *hātu 'l-hānōm* “hanımefendiyi getir” (Wetzstein, 1906, s. 120).

• *ihtiyāriyye* : < Tr. *ihtiyār* + Ar. çokluk eki *iyye* “ihtiyarlar, kocamış olanlar”³.
المطهرين راكبين الخيل الاختياريه و *el-ihtiyāriyye ve 'l- mutahhirin rakbini 'l-hayl* “ihtiyarlar ve sünnetçiler atlara binmişlerdi” (Wetzstein, 1906, s. 78).

• *iki misi* : < Tr. *ikiniz mi*.⁴

اكي ميسي *iki misi* ? “ikiniz mi ?” (Littmann, 1901, s. 56).

• *işkuzār* : < Tr. *iş* + Far. *guzār* “işgüzar, becerikli, eli işe yatkın” (Al-Asadi, 1988, 1. cilt, s. 155).

هذا واحد اشكزار *haða wāhed işkuzār* “bu adam işgüzardır” (Saussey, 1937-1938, s. 13).

• *ivān* : < Far. *eyvān* “ayvan, teras, salon” (Spiro, 1999, s. 26).

بدي الإيوان الشمالي *biddi 'l-ivān eş-şemāli* “kuzey tarafına bakan eyvanı isterim” (Saussey, 1937-1938, s. 16).

• *kaḍaḳtiḥ*: “kundakladın, kundakla sardın”. < Tr. *kundaḳ* “yeni doğmuş çocuğu sıkıca sarıp sarmalamaya yarayan geniş bez”. Sözcük Arapçada fiil olarak çekimlenmektedir (Al-Asadi, 1988, 6. cilt, s. 261).

لمن قندقتيه وحطيته بالسريير *lemin kaḍaḳtiḥ ve haṭṭeytiḥ be's-serir* “kimi kundaklayıp yatağa attın” (Saussey, 1937-1938, s. 8).

• *kār* : < Far. *kār* “iş, meslek, zanaat” (Dozy, 1927, 2. cilt, s. 435).

اجالك على بالي كار *icālek 'ala bāli kār* “aklıma bir iş geldi” (Littmann, 1901, s. 16).

³ *ihtiyār* sözcüğü aslında Arapça اختيار *ihtiyār* “seçmek” mastarından gelmektedir. Ancak Türkçede “yaşlı, kocamış kimse” anlamı kazandıktan sonra tekrar Arapçaya bu yeni anlamda kullanılagelmiştir (Al-Asadi, 1988, 3. cilt, s. 310).

⁴ Bu yapısı bozuk soru cümlesi, çok sayıda diğer örnek gibi Aşo Ağa isimli tip tarafından kullanılır. Littmann'a göre Aşo Ağa adından dolayı bir Kürt olabilir. Ancak tip özelliği açısından incelendiğinde de, matbu Türkçe Karagöz serilerinden *Letai-f-i Hayal* içerisinde “Kanlı Kavak” oyununda başka diğer oyunlarda da karşımıza çıkan Arnavut Kır Serdari'nin bir karşılığı da olabilir. Arapça Karagöz oyunlarında özellikle ‘ağa’ ya da ‘Efendi’ tipler sıklıkla Türkçe konuşur ve bu örnekte olduğu gibi yanlış kullanımlar ve anlam karışıklıkları ortaya çıkar. Bu, karagözçünün Türk’ü ve / veya Osmanlı yönetimini temsil eden bir otorite figürünü karikatürize etmesi ya da sadece Türkçeyi iyi bilmemesinden kaynaklanabilir.

• *kındra* : < Tr. *kundura* < İt. *condora* “kundura, Avrupa tarzıyla hazırlanan ayakkabı” (Kun, 1982, s. 212).

• *yaşir yiferşi kındra waḥed b‘ad waḥed* “kunduraları tek tek silmeye başladı” (Littmann, 1902, s. 90).

• *ḳumārciyye* : < Ar. *ḳumār* + Tr. *ci* + Ar. çokluk. eki *iyye* “kumarçılar, kumarbazlar”. *gomārci* : < Ar. *ḳumār* + Tr. *ci*. “kumarçı, kumarbaz”.

• *gir de şu kumarbazları içeriden çıkar*” (Saussey 10). *enta wāhed gomārci* “sen bir kumarbazsın” (Hoenerbach, 1959, s. 160).

• *labba* : < Tr. *lapa* “lapa hâlinde pişirilmiş pirinç” (Prokosch, 1983, s. 95).

• *‘ül-ilō ‘akl ḥmāye, ruzz, labba, farruc, şorba* “ona de ki: diyet yemeği, pirinç, lapa, tavuk ve çorba” (Littmann, 1901, s. 30).

• *lastik* : < Tr. *lastik* < Fr. *élastique* “lastik maddesinde yapılan her şey, lastikten yapılan bir çeşit terlik”. Sözcüğün Arapçadaki çoğulu *lāsātik* (Al-Asadi, 1988, 6. cilt, s. 483).

• *tâ-tşiru is-sarāmī wi lāsātik*. “terlik ve ayakkabılar gibi olacaksın” (Littmann, 1901, s. 50).

• *lokanda* : < Tr. *lokanta* < İt. *locanda* “restoran, lokanta” (Prokosch, 1983, s. 95).

• *haḍi lokandat bariz ‘il-meşhura* “bu meşhur Paris lokantasıdır” (Littmann, 1902, s. 88).

• *lokandaciyye* : < Tr. *lokantacı* + Ar. dişilik eki *iyye* “lokantacı kadın, lokantada çalışan kadın”.

• *kâmil ve rfiḳah ve ‘l lokandaciyye* “Kamil ve arkadaşı ve lokantacı kadın”(Littmann, 1902, s. 88).

• *nastar* : < Tr. *ne istersin* “ne istersin”.

• *nāzik* : < Far. *nāzük* “nazik, kibar” (Al-Asadi, 1988, 7. cilt, s. 249).

• *anā nebbi kāteb yekūn uled, nāzik, wāna nḥalles ‘il-flūs* “akıllı ve kibar bir katip istiyorum ücreti bana aittir” (Hoenerbach, 1959, s. 130).

• *oḍa* : < Tr. *oda* “oda” (Dozy, 1927, 1. cilt, s. 44).

• *‘ani itneyn bi oḍa waḥde mā bişir* “oda iki kişiliktir, tek kişilik oda yoktur” (Littmann, 1902, s. 94).

• *şag* : < Tr. *sağ* “sağlam, sıhhatli, sağ” (Prokosch, 1983, s. 115).

عاش أنا بخليك صاغ *lēš 'anā bhllik sāg* ? “ben seni sağlam bırakır mıyım ?” (Littmann, 1903, s. 16).

- *sukerciyye* : < Ar. *suker* + Tr. *ci* + Ar. çokluk *iyye* “ayyaş, sarhoş”.
و يطلع عليكم حدا من السكرجيه *wa yaṭl'a 'aleykum ḥada mini'l sukerciyye* “ve karşınıza ayyaşlardan biri çıkmasın”(Wetzstein, 1906, s. 20).

- *şarāşef* : < Far. *çāderşeb* “çarşaf”. Sözcüğün Arapçadaki tekil şekli *şar-şaf*’tir. *şarāşef* ise çoğuldur (Ben Cheneb, 1922, s. 52).

شراشف مفضضة *şarāşef mufaḍfaḍa* “geniş geniş çarşaf” (Wetzstein, 1906, s. 50).

- *şervāl* : < Far. *şelvār* “şalvar” (Al-Asadi, 1988, 5. cilt, s. 55).

دبكة الشروال *dikkaṭū 'š-şervāl* “şalvar uçkuru” (Wetzstein, 1906, s. 22).

- *şeşme* : < Far. *çeşme* “çeşme, tuvalet, ayakyolu” (Ben Cheneb, 1922, s. 54).

من زمان قول ششمة *min zamān kūl şeşme* “çoktan ayakyolu deseydin” (Saussey, 1937-1938, s.13). بقعد بششمة *bu 'd biş-şeşme* “ayakyolunda oturuyorum” (Littmann, 1901, s. 52).

- *tunbek* : < Far. *tenbākū* “tömbeki” (Al-Asadi, 1988, 2. cilt, s. 419).

حطي لي الأركيلة و شوية فحم وتنباك *ḥuṭṭiyli 'l- ergile u şivayyet faḥim u tunbek* “bana nargileyi ayarla ve yanında azcık kömür ve tumbeki olsun” (Saussey, 1937-1938, s. 8).

- *tistimāl* : < Far. *destmāl* “destmal, el bezi, yağlık, mendil” (Halitoğlu, 2020, s. 224).

كان تمشي تخنبلي تستمال أمك *kān temşi teḥneb-li tistimāl ummuk* “yürüyor, fakat eteği ona engel oluyor” (Hoenerbach, 1959, s. 126).

- *yawāş* : < Tr. yavaş “yavaş, hızlı karşıtı” (Al-Asadi, 1988, 7. cilt, s. 452).

بفوت يواش يواش *bifūt yawāş yawāş* “yavaş yavaş yürüyorum” (Littmann, 1900, s. 671).

Sonuç

Bu çalışma kapsamında, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar Avrupalı şarkiyatçılar Enno Littmann, Johann Gottfried Wetzstein, Wilhelm Hoenerbach ve Edmond Saussey tarafından derlenmiş ya da onların girişimleri sonucunda koleksiyonlarında yer alarak günümüze kadar ulaşmış on sekiz Arapça Karagöz oyunu, barındırdıkları Türkçe unsurlar çerçevesinde incelenmiştir. İncelenen oyunlarda kırk dokuz sözcük tespit edilmiştir. Bunların yirmi dokuzu Türkçe, on beşi Farsça, üçü İtalyanca, ikisi Fransızca kökenlidir. Bunlara ek olarak Türkçe dua, ünlem ve kısa cümleler de bulunmaktadır. Elde edilen sözcükler, Arapçanın Şam ve

Mağrip diyalektlerine dayanmaktadır. Oyun metinlerini derleyen şarkiyatçılara göre Arapça Karagöz oyunlarında Türkçenin varlığının farklı nedenleri vardır. Karagöz'ün bir seyirlik sanat türü olarak Osmanlı İmparatorluğunun Arapça konuşulan bölgelerine ilk defa Türkler tarafından götürülmesi, bazı bölgelerde oyunların sadece Türkçe oynanmasına izin verilmesi, oyunlardaki bazı tiplerin Türkleri ve/veya Osmanlı yönetimini temsil etmesi bu nedenlerin başında gelir. Sözlü ve yazılı aktarım yolu ile bir araya getirilmiş, Osmanlı Suriyesi ve Mağrip olarak tanımlanan bölgelerde eğlence kültürünün önemli bir parçası olan Karagöz metinlerinin, benzer yöntemlerle derlenen ve folklor çerçevesinde ele alınan pek çok kültür malzemesinde olduğu gibi, bizzat icracıların kendileri ya da derlemeyi yapanlar tarafından müdahaleye uğramış olması kaçınılmazdır. Öyle ki şarkiyatçıların, ahlaka aykırı buldukları ifadeleri sansürlediklerini ya da anlamadıkları yerleri tam olarak çeviremediklerini not düştükleri örnekler de vardır. Bir gösteri türünü kayıt altına almanın tüm zorluklarına ve değişkenlere rağmen bu çalışma kapsamında incelenen Arapça Karagöz derlemeleri, kayıt altına alındıkları on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ile yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar olan dönemin Arapça dil özelliklerine ve diyalektlerine ışık tutmaktadır. Tespit edilen Türkçe sözcükler, dualar, deyişler, ünlem ifadeleri vb. de Türkçeden Arapçaya geçen dil unsurlarının Arap kültüründeki yerini ve kullanımlarını örneklendirir. Yayımlandıkları tarihten itibaren bu açıdan değerlendirilmemiş olan Arapça Karagöz derlemeleri, Türkçe-Arapça ilişkisini, ortak miras unsurlarını ya da kültürel alışverişi incelemede halk edebiyatının, halk tiyatrosunun, çocuk oyunlarının, verneküler dil unsurları barındıran eğlence ve gösterim türlerinin önemini hatırlatır.

Etik Beyan Bu makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Yazar Katkıları Ragıp Muhammed ve Nazlı M. Ümit: Çalışmanın Tasarlanması, Veri Toplanması, Veri Çözümlemesi, Makalenin Yazımı, Makale Gönderimi ve Düzeltilme.

Etik Komite Onayı Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek Araştırma için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this article and that all the sources used have been properly cited.

Author Contributions Ragıp Muhammed & Nazlı M. Ümit: Conceiving the Study, Data Collection, Data Analysis, Writing up, Submission and Revision.

Ethical Committee Approval Ethical committee approval is not required for this research.

Funding This research received no external funding.

Conflicts of Interest The authors declare no conflicts of interest in this study.

Kısaltmalar

Ar.	Arapça
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
İt.	İtalyanca
Yun.	Yunanca

Kaynakça

- Al-Asadi, M., H. (1988). *Mevsu'ât Haleb el-muḳârene*. Matba'at'u Cami'at Haleb.
- Aytaç, B. (1994). *Arap lehçelerindeki Türkçe kelimeler*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ben Cheneb, M. (1922). *Mots Turks et Persans conserves dans le parler Algerien*. Alger J. Carbonel.
- Beydilli, K. (1990). Kitâbiyat. *Osmanlı Araştırmaları*, X, 211-215.
- Carlson, M. ve Safi, M (2013). *Theatre from medieval Cairo: The Ibn Daniyal trilogy*. Martin E. Segal Theatre Center Publications.
- Dozy, R. (1927). *Supplément aux dictionnaires Arabes*. E. J. Brill.
- Gaufrey-Demombynes, M. (1937-1938). Edmond Saussey (1899-193). *Bulletin d'études orientales*, 7(8), 1-3.
- Guo, L. (2012). *The performing arts in medieval Islam: Shadow play and popular poetry in Ibn Daniyal's Mamluk Cairo*. E. J. Brill.
- Halitoğlu, A. (2020). *Dictionnaire Français-Turc ou Hazine-i lügat*. Hiper Yayın.
- Harekât, İ. (2003). Mağrib. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (C 27, s. 318-322). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Hoenerbach, W. (1959). *Das nordafrikanische Schattentheater*. Rheingold-Verlag.
- Huhn, I. (1989). *Der Orientalist Johann Gottfried Wetzstein als preussischer Konsul in Damaskus (1849-1861)*. Schwarz.
- Kun, H.T. (1973). The Ottoman elements in the Syrian dialects – II. *Archivum Ottomanicum*, 5, 17-95.
- Kun, H.T. (1982). The Ottoman elements in the Syrian dialects – II (Continuation). *Archivum Ottomanicum*, 7, 117-267.

- Landau, J. (1948). Shadow plays in the Near East. *Edoeth Quarterly*, Vol. III, 1(2), 135-175.
- Landau, J. (1969). *Studies in the Arab theater and cinema*. University of Pennsylvania Press.
- Lane, E. W. (1836). *An account of the manners and customs of the modern Egyptians*. C. Knight and Company.
- Littmann, E. (1900). Ein arabisches Karagöz Spiel. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 54(4), 661-679.
- Littmann, E. (1901). *Arabische Schattenspiele*. Mayer & Müller.
- Littmann, E. (1902). Eine neuarabische Posse aus Damascus. *Zeitschrift der Deutschen morgenländischen gesellschaft*, 56(1), 86-97.
- Luschan, F. (1889). Das Türkische Schattenspiel. *Internationales Archiv für Ethnographie*, Band II, 1(9), 81-90; 125-143.
- Prokosch, E. (1983). *Osmanisches Wortgut im ägyptisch Arabischen*. K. Schwarz.
- Quedenfeldt, M. (1890). Das türkische Schattenspiel im Magrib. *Das Ausland*, 63(46), 904-908.
- Quedenfeldt, M. (1890). Das türkische Schattenspiel im Magrib. *Das Ausland*, 63(47), 921-926.
- Radloff, W. ve Ignác, K. (1899). *Proben der Volksliteratur der Türkischen Stämme VIII*. Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Saussey, E. (1937-1938). Une farce de Karagueuz en dialecte Arabe de Damas. *Bulletin D'études Orientales*, 7(8), 5-37.
- Spies, O. (1928). Tunesisches Schattentheater. *Festschrift, publication d'hommage offerte au P. W. Schmidt*, 76, 692-702.
- Spiro, S. (1999). *An English-Arabic vocabulary of the modern and colloquial Arabic of Egypt*. Librairie du Liban Publishers.
- Steingass, F. J. (1977). *A comprehensive Persian-English Dictionary, including the Arabic words and phrases to be met with in Persian literature*. Library Association Publishing.
- Tietze, A. (2009). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügatı – Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen*. Osterreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Ümit, N. M. (2020). *Türk tiyatrosu tarihyazını ve Avrupalı Şarkiyatçılar*. Libra Kitap.
- Wetzstein, J. G. (1906). *Die liebenden von Amasia: Ein Damascener schattenspiel*. Brockhaus.
- Vrolijk, A. (2006). From shadow theatre to the empire of shadows: the career of Curt Prüfer, arabist and diplomat. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 156(2), 369-378.

Extended Summary

Following the conversion of Turks to Islam, the cultural interactions between Turks and Arabs began. Turks who were recruited as soldiers by the Abbasids in the ninth century gained dominance by founding different states on Arab territories such as the İhşidi, the Seljuk Empire and the Mamluk Sultanate where the language of ruling class was Turkish while the commoners spoke Arabic. Therefore, linguistic exchanges, especially during the reign of Ottoman Empire, were inevitable. The traces of interaction between Turks and Arabs can also be observed in various written and oral cultural elements. As a form of Turkish puppet theatre, Karagöz is registered in the Intangible Cultural Heritage list of UNESCO and it is one of the significant representatives of this interaction. In the Arabian geography dominated by the Ottomans, Karagöz shows became an indispensable part of the popular culture and seasonal entertainments. From Aleppo to Cairo, Karagöz plays embraced various forms of humour, dramatic tradition, and folk literature as well as social and cultural elements of daily life. Therefore, Karagöz performances have offered researchers a wide range of subjects through which local characteristics and distinctness in music, costumes, stage design, audience etc. could be investigated and determined. As this study emphasises, languages and linguistic components have been a part of curious subjects regarding Karagöz's development and integration among the non-Turkish speaking populations.

Although travellers, diplomats or poets conveyed a significant amount of information on Karagöz and on similar performing arts through their diaries, reports or verses, the first scholarly compilations of Karagöz plays performed in different languages in several regions began to be produced by European orientalis during the second half of the nineteenth century and this study analyses Arabic Karagöz plays discovered and recorded between 1850s and 1950s in the Maghreb (Northwest Africa covering Algeria, Libya, Mauritania, Morocco and Tunisia) and in Greater Syria (which is also known as Bilad al-Sham including present-day Syria, Lebanon, Israel, and Jordan). The title of the plays chosen and the publications which they appeared in are *faşl iş-şihhādîn*, *faşl 'Afrenzûn*, *faşl il-'Afyûnî*, *faşl il-ḥammām*, *faşl is-sahra*, and *faşl il-ḥaşabât* in *Arabische Schattenspiele* (1901), *faşl 'Amûn* in *Ein arabisches Karagöz spiel* (1900) and *lokanda Pariz* in *Eine Neuarabische Posse aus Damascus* (1902) by Enno Littmann; *la'bat el-ḥaşâişi*, *la'bat el-'arōsa*, *la'bat es-sāniya*, *la'bat el-ḥammām*, *la'bat el-ḥawwāt*, *la'bat el-kâtib*, *la'bat el-ḥābiya*, *la'bat el-ḡūla*, *la'bat el-ganṭra*, and *la'bat lūşif el-maksûr rızlah* in *Das Nordafrikanische Schattentheater* (1959) by Wilhelm Hoenerbach; *el-Aşık wel-Maşuk* in *Die Liebenden von Amasia: Ein Damascener Schattenspiel* (1906) by Johann Gottfried Wetzstein, and *faslu'l- Hammām* in *Une farce de Karagueuz en dialecte Arabe de Damas* (1937) by Edmond Saussey.

Arabic Karagöz plays used to be performed in the local vernacular languages; hence, they are very rich in elements from different Arabic dialects. The abovementioned European orientalis, who had expertise mostly in linguistics and literature in addition to theology and Eastern languages, used various methods to write down the spoken words of Karagöz. While some of them visited coffeehouses to watch the shows in

their authentic venue, some of them had the plays dictated by the Karagöz master themselves or they just received written texts from their colleagues. Either by reading or hearing, they transcribed and / or transliterated Arabic texts to Latin alphabet. They also prepared short dictionaries as appendixes, and they provided detailed notes about the translations of these plays. The frequent use of Turkish words and expressions did not escape scholars' attention. They suggested that there could be several reasons why Karagöz masters used Turkish in their performances. For instance, the first Karagöz shows were brought to Arabic speaking regions by Turks and / or Turkish speaking performers, and there were periods during which the authorities allowed only Turkish performances. Staging plays in which certain characters represented Turks or the Ottoman authorities also required the use of Turkish because the intentional mispronunciations, swear words or exclamations uttered with a Turkish accent contributed to the comic effect. This study examines the abovementioned Karagöz play texts in Arabic and identifies forty-nine words that are either Turkish or words that the Arabic language acquired through Turkish. The Arabic parts in which such words and phrases exist are given both in the original recorded and in the transcribed forms. In addition, all identified samples are translated into Turkish.

